
Hans Sjögren (red), Mats Bladh, Per Eriksson & Mats Larsson: I takt och otakt med tiden. Stadshypotek mellan marknad och politik

Ekerlids förlag och Institutet för Ekonomisk Historisk Forskning, Handelshögskolan i Stockholm 2002, 490 s.

I början av 1997 köpte Svenska Handelsbanken bostadsfinansieringsinstitutet Stadshypotek AB för sammanlagt 23 miljarder kronor. Säljare var dels staten, som erhöll närmare 8 miljarder för sin tredjedel, dels ett mycket stort antal små aktieägare/låntagare, som i likhet med staten erhöll sina aktier när Stadshypotek bolagiserades och börsnoterades under 1993–94. Affären innebar inte bara slutet för en kreditorganisation med 150-åriga anor, utan markerade också den sista fasen i det ideologiskifte som inleddes med 1980-talets omregleringar av den svenska kreditmarknaden. Staten skulle i enlighet med detta inte vara en aktiv part och ägare på den finansiella marknaden utan koncentrera sig på det övergripande ansvaret för systemet som helhet. Dessutom innebar Handelsbankens förvärv av Stadshypotek startskottet för en lång rad strukturaffärer på den svensk-nordiska bank- och finansmarknaden, till exempel samgåendet mellan Föreningsbanken och Sparbanken Sverige, SEB och Trygg-Hansa, Nordbanken och finska Merita bank osv. Den alltjämt pågående struktur-omvandlingen inom branschen har idag gått in i en annan fas. De kvarvarande svenska storbankerna riktar sina blickar alltmer åt potentiella europeiska, framför allt utomnordiska, samarbetspartners och förvärvsobjekt. Samtidigt har en del av de små nya bankerna, vanligen benämnda "nischbanker", fått stora lönsamhetsproblem och kanske har de som fenomen sett sina bästa dagar. En del av dem sugns nu

upp av storbankerna i jakten på marknadsandelar och kundunderlag, till exempel köpte FöreningsSparbanken nyligen HSB Bank.

Fokus i denna mycket omfattande och ambitiösa samlingsvolym om Stadshypoteks utveckling från mitten av 1800-talet till 1997 ligger dock inte enbart på de senaste årtiondenas omvälvande förändringar. Ett antal händelser som ligger nära i tiden behandlas kortfattat. Turerna kring ägarfrågan, som kulminerade hösten 1996 och i vilken framför allt Skandia, finansministern Erik Åsbrink och Stadshypoteks dåvarande styrelse var huvudfigurer, berörs endast i några få stycken. Den intresserade kan dock vända sig till Bergland & Blume [2000] för en mer utförlig beskrivning av händelseförloppet. Det kan till exempel noteras att det rådde en dragkamp om Stadshypotek mellan framför allt Skandia och Handelsbanken, att finansminister Erik Åsbrinks engagemang i affären var stort och att Handelsbanken i efterhand var synnerligen nöjd med sitt köp.

Ur ett historiskt perspektiv är dock valet av fokus i boken mycket välmotiverat. Trots de flertaliga försöken att anpassa sig till den nya politiska och ekonomiska verkligheten under 1980- och 90-talen, till exempel med bildandet av Stadshypotek Bank 1995, kan man konstatera att Stadshypoteks glansdagar oåterkalleligen var förbi. Det var i uppbyggnaden av det svenska välfärdssamhället, från och med mellankrigstiden fram till 1970-talet,

som Stadshypotek hade sin historiskt sett viktigaste funktion. Stadshypotek var under denna period ett mycket viktigt instrument för den statliga dirigeringen av kapital till bostadssektorn.

I Mats Bladhs inledande kapitel, *Stadshypotek – en inledande presentation*, ges en beskrivning av Stadshypoteks organisatoriska uppbyggnad, dess högsta ledning och också förändringar av den grundläggande verksamheten: utlåningsverksamheten. Skillnader och likheter i de regionala föreningarnas uppbyggnad och hur de starka regionala särintressena så småningom lyckades samlas till en relativt enhetlig och centralstyrd organisation utgör ett annat tema i kapitlet.

Mats Larssons kapitel *Staten, finansmarknaden och Stadshypotek* fördjupar den översiktliga bild av Stadshypoteks utveckling som givits i det inledande kapitlet. Fokus är här inriktat dels på interaktionen mellan å ena sidan staten och det formella regelverk som omgav aktörerna och å andra sidan organisationen Stadshypotek, dels på Stadshypoteks roll inom ramen för hela det svenska finansiella svenska systemet. Bakgrunden till såväl bildandet av Stadshypotek som införandet av den särlagstiftning som efterhand infördes, är de bärande delarna i det kronologiskt uppbyggda kapitlet. Larsson visar hur såväl enskilda ledamöter i riksdagen och i statliga utredningar som regionala och politiska organiserade särintressen påverkat både utformningen av regelverket och Stadshypoteks praktiska verksamhet.

I det andra kapitel som Mats Bladh författat, *Stadshypotek och bostadsfinansieringspolitiken*, ges en översikt av den bostadspolitiska frågans utveckling. Bostadsproblemen, framför allt för den växande arbetarklassen i städerna, utvecklades till en alltmer brännande fråga för de politiska partierna och även för ledande ekonomer under 1900-talets första decennier. Bostadspolitiken utvecklades till en essentiell del av hela den ekonomiska och

sociala politiken. I valet mellan marknad och politik innefattade därmed den svenska modellen en rad statliga åtgärder, och Stadshypotek utvecklades till ett viktigt instrument för bostadspolitiken. I takt med att bostadspolitiken i princip utvecklades under 1980- och 90-talen, tappade staten också alltmer av intresset för Stadshypotek, vilket förklarar beslutet att sälja statens tredjedel av bolaget.

Per Eriksson anlägger i sitt kapitel *Kassan och stadshypoteksföreningarna – en strukturell socialhistoria* ett ekonomisk-sociologiskt perspektiv, innefattande en begreppsapparat inspirerad av ledande sociologer, med Pierre Bourdieu som främste anförare. Efter att ha konstaterat att de sociala motiven var viktiga för bildandet av Stadshypotek gör Eriksson en omfattande kartläggning av den sociala och ekonomiska strukturen i de regionala stadshypoteksföreningarnas styrelser. Bland annat undersöks ledamöternas profession och ålder, och jämförelser görs med styrelser i sparbanker och affärsbanker. Förändringarna i föreningarnas styrelser, med alltfler representanter för byggnadsindustrin, tillsammans med den alltmer positiva inställningen bland föreningarna till en nära sammankoppling med de övergripande bostadssociala målen, avspeglar hur Stadshypotek gradvis förvandlades till ett statligt dirigerat instrument.

I det avslutande femte kapitlet, *Värmland, Kassan och Robin Hood*, får vi följa de svindlande affärerna i Värmlandsföreningen under åren 1985–2000. Hans Sjögren tar sin utgångspunkt i den omfattande omregleringen av den svenska finansmarknaden som ägde rum i mitten av 1980-talet och som genast följdes av en massiv utlåningsökning bland kreditinstituten, så även hos en del stadshypoteksföreningar. Värmlandsföreningen satsade, tillsammans med HSB:s regionala organisation som styrdes av samma personer, ett antal hundra miljoner i uppbyggnaden av ett alpint skidcentrum i Branäs, norra

Värmland. Satsningen orsakade sammanlagda kreditförluster på 730 mkr och en fällande dom för grov ekonomisk brottslighet för en av de inblandade aktörerna. Med hjälp av intervjuer, tryckta polisförhör och till viss del också internt material från den regionala föreningen visar Sjögren hur en organisation, som tidigare varit föremål för omfattande regleringar, misslyckades med omställningen till de nya förutsättningarna under 1980-talet. Den ökade frihet som gavs, tillsammans med bristande insyn från centralt håll inom Stadshypotek, gav utrymme för att tillfredsställa den regionala ledningens privata önskemål och behov. Trots att det ibland är ytterst svårt att hålla isär de involverade aktörerna, Sjögren undviker nämligen genomgående att nämna personer vid namn, är det en fascinerande historia som målas upp. Tack vare att utvecklingen inom Värmlandsföreningen kontinuerligt kopplar samman utvecklingen på nationell nivå med de principiella frågorna om ägande-, styrelse- och personligt ekonomiskt (och moraliskt) ansvar, blir detta inte enbart en historia av intresse för de närmast berörda.

Sjögrens kapitel tydliggör i mitt tycke ytterligare statens motiv för att sälja Stadshypotek. Försäljningen innebar inte enbart en rejäl förstärkning av statskassan utan den gav också en möjlighet att få till stånd en uppresning av de interna problemen och den roffarkultur som florerade inom vissa delar av Stadshypoteksorganisationen. Och det var kanske med tanke på Handelsbankens goda rykte hos Finansdepartementet – banken behövde ju inget statligt stöd i samband med 1990-talets bank- och finanskris – inte så konstigt att staten och finansministern gärna såg att just Handelsbanken skulle få förvärva Stadshypotek. Var det någon som kunde tänkas få ordning på Stadshypotek och skapa ordning och reda så var det väl klassens mönsterpojke – Handelsbanken.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att denna bok på ett mycket ingående

sätt beskriver hur Stadshypoteksorganisationen under 150 år utvecklades från små regionala intresseföreningar till ett mäktigt centralstyrt organ för den statliga bostadspolitiken. Styrkan ligger framför allt i den i huvudkapiteln konsekvent genomförda analysen, som i enlighet med institutionell ekonomisk teori, fokuserar på interaktionen mellan organisationer och institutioner, mellan aktörer och regler. Boken ger dessutom perspektiv på, och framför allt förståelse för, de strukturella omvandlingar som äger rum idag inom den svenska bank- och finansmarknaden. Slutligen kryddat med nedslag och inblickar i hur organisationen rent konkret fungerade, och framför allt inte fungerade, blir det sammantaget en mycket välsmakande anrättning. Invändningarna är få. Ett sammanfattande avslutningskapitel hade naturligtvis ytterligare höjt kvaliteten. Det kan konstateras att boken om Stadshypotek tack vare den grundligt genomförda analysen och den empiriska mångfalden kommer att bli oumbärlig för de intresserade av den svenska kreditmarknadens historiska utveckling.

TOM PETERSSON

*Ekonomisk-historiska institutionen,
Uppsala universitet*

Referenser

Bergland, A & Blume, J, [2000], *Handelsbankens förvärv av Stadshypotek*, BAS, Göteborg.